

Цел и задачи на обучението

4.1. Знания, умения и компетенции-цел на образованието

4.2. Определяне на целите в обучението (класически и дейностен подходи)

„Е. Хабарт: *Целта на образованието е да направи детето способно да се развива по-нататък без помощта на учител*”

Д. Кацаров: *„Най-същественят следователно дял от целта на образованието е освобождаването на духовните и творческите сили на детето и осигуряване на възможността да се проявят”*

Ч. Спенсър: *„Главната задача на образованието е да направи човека не учен, а делови”*

Ф. Рузвелт: *„Образованието трябва да бъде не само на ума, но и на душата и тялото”*

Днес никой не оценява образованието като задоволително. Причините за това най-общо могат да бъдат обобщени по следния начин:

- неспособност да се постигнат целите;
- необходимост от по-тясна връзка между образованието и изискванията на пазара на труда, съобразяването на предлаганите образователни услуги с необходимостта от непрекъсната реконверсия през целия живот;
- явния стремеж и необходимост за обновяване на педагогическите методи, актуализиране на съдържанието на програмата и премахване на бюрокрацията в управлението.

При отчитане на необходимостта от промени, насочени към процеса на преподаване и заучаване трябва да се окаже влияние върху различните елементи, включени в процеса: *времето*, посветено на заучаването, *наличието на учебници и техника, инфраструктурата, храненето и здравето* на учениците, подготовката и условията за работа на *учителите*. Практиката показва, че не е възможно всичко да се направи наведнъж. Определянето на приоритетите и етапите представлява най-важната и най-деликатна задача, доколкото факторите, които се намесват при определянето им не са само технически. Политическите и икономическите параметри имат голямо значение за решенията на въпроса къде да инвестираме и как да го направим

Активното обучение/учене е алтернатива на традиционния тип обучение, при което учителят се явява единствен източник на знания и носи цялата отговорност

за резултатите (постиженията) на учениците, а ученикът е изпълнител на решенията. То се възприема като процес, който стимулира *вътрешната мотивация за учене* и това се запазва през целия живот. Предполага и *осмисляне на информацията, развитие на стратегии и техники* за учене, формиране на *критично мислене, на нагласи и ценности*, свързани с непрекъснато повишаване на компетентността и личностното израстване.

В смисъла на изброените характеристики в съвременната теория на обучението и образователна практика се говори за **образователна трансформация и образователна реформа**. Конкретните **измерения** са следните:

- преподаване, чиято цел е **разбирането**, а не фактологични познания;
- преход от репродуктивно към **творчески тип** преподаване и учене;
- преход от академичното/абстрактното познание към **по-практически** ориентирани знания и умения;
- преход към образование, **ориентирано към учащия** или прилагането на т. нар. “личностно-ориентиран подход”;
- въвеждане на **единни държавни** образователни изисквания.

Анализът може да се извършва в две направления: *какво трябва да знаят* и *какво трябва да могат* (умения, нагласи) учениците, за да се постигнат целите. Открояват се следните групи **принципи**, заложи при формулиране на целите:

📁 **личностно-ориентирани**: за адаптивност, за индивидуално развитие и за психологически комфорт на участниците в учебно-възпитателния процес;

📁 **функционално-културологични**: за интегративност, цялостност, систематичност, културно-съобразност на учебното съдържание и отчитане на социо-културния контекст на учебно-възпитателната дейност;

📁 **дейностно-ориентирани**: за субект-субектно педагогическо взаимодействие, за връзката между знанието и живота, за баланса между обучението и ученето, за стимулиране на сътрудничеството и творческите изяви на учениците.

Жак Делор в „Образованието - скрито съкровище” отбелязва: „Навлизането на човечеството в ерата на технологиите, на стремеж към устойчиво развитие и европейска интеграция води до необходимост от промени във всички сфери на живота, включително и в образованието“ .

Но за да изпълни тази своя функция то трябва да преодолее съществуващите реални противоречия:

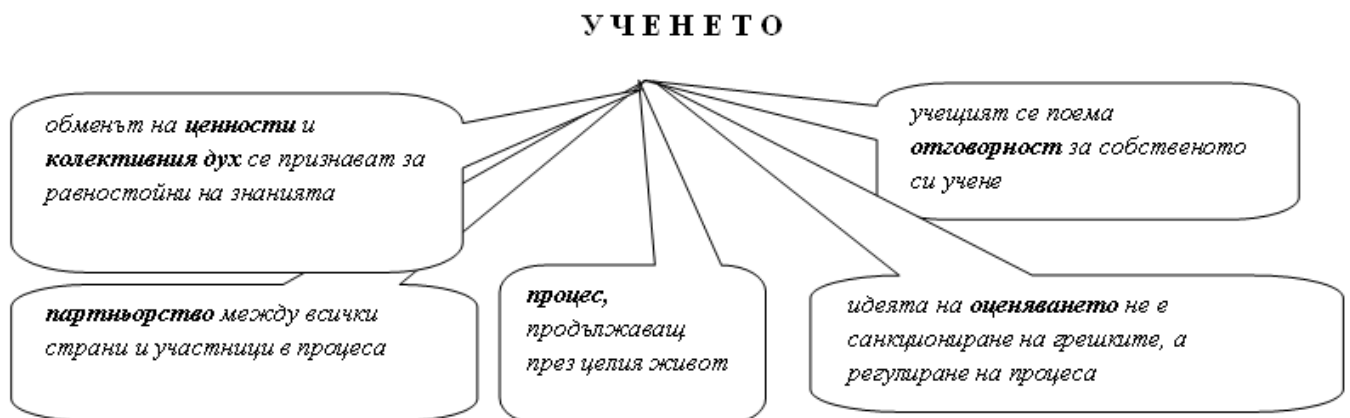
- между традициите и съвременните тенденции;
- между универсалното и индивидуалното;
- между огромното количество натрупани знания и човешките възможности те да бъдат ефективно усвоявани.

Преминаването от традиционна към съвременна система на преподаване, от един към друг генерален приоритет на образователните дейности, най-често се свързва с понятието „образователна реформа”. Тя има свои конкретни посоки. Много важно е разбирането, че реформата не започва **всяко действие на ново**, „на чисто”. Това са обмислени промени и дейности, чиято цел е да се стъпи на това, което идва от миналото, от традициите и носи успешна реализация на сегашните и бъдещи цели. И като такава образователната реформа има многообразни направления:

- *промяна в образователните документи и структури;*
- *промяна в учебното съдържание и неговото структуриране;*
- *промяна в ролята и функциите на пряко участващите в образователния процес и непряко ангажираните и заинтересовани от него;*
- *промяна в материалната среда, в която се осъществява това взаимодействие.*

В контекста на извършващите се промени в образователната система в страната в ученето изобщо е наложително да се вложи ново разбиране, което да предопределя по-успешната адаптация на младите хора към т.н. **учещо общество**.

През призмата на извършващите се промени някои основни белези на процеса учене изглеждат така:

Посоките на общо методологично обновление на обучението и преподаването са провокирани от особеностите на човешката природа и предизвикателствата на съвременната динамична социална система. Необходимо е да си припомним, че **ние** **запознаваме**:

10%	<i>от това, което четем</i>
20%	<i>от това което чуваме</i>
30%	<i>от това, което виждаме</i>
50%	<i>от това което виждаме и чуваме</i>
70%	<i>от това, което обсъждаме с другите</i>
80%	<i>от това, което лично преживяваме</i>
95%	<i>от това, което ПРЕПОДАВАМЕ на другите</i>

Уменията са тази дидактическа цел, която се отнася до **действията** (интелектуални или физически) и реакциите, които човек изпълнява, за да постигне дадена цел.

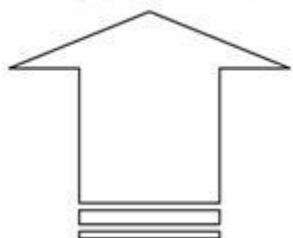
Л. Десев определя уменията като **усвоен** (в резултат на подражание или повторение) начин за **самостоятелно** използване на знания и понятия, умствени и мисловни процеси и физически действия за решаване на практически и теоретични задачи. Той приема **4-те равнища на развитие** на уменията, формулирани и определени от В. А. Кулко, като ги съотнася към отношението на учениците към учебните дейности и степента на мотивацията им:

↪ умения да се действа само по известен образец в стандартна ситуация	↔	индиферентно отношение към учебните дейности и изпълнителски характер на изпълнението им; преобладаващо външно управление
↪ умения да се действа в изменена ситуация върху основата на избор на начин от по-рано известни типове начини по метода на пробите и грешките	↔	ситуативен интерес, предизвикан от различни фактори – образна реч на учителя, любопитни факти; нарастващо участие и саморегулиране
↪ продуктивни действия с осъществяване на анализ и чрез съотнасяне на условията на задачата и диференциране на частично-изследователски действия	↔	устойчив интерес, стимулиран главно от вътрешна съдържателност на действията; преобладава саморегулацията над външното управление;
↪ напълно изследователски, творчески действия	↔	потребност от творчески действия и най-високо равнище на саморегулиране.

Качествата на формираните умения са ....

- разбраност;
- безпогрешност;
- скоростност;
- предметна и междупредметна актуализираност.

Фазите, за формиране на умения според П. Радев са следните:

усъвършенстване и поддържане;
регулиране в различни разновидности и приспособяване към условията;
развитие до навик;
основи – елементарно познаване на уменията;
запознаване с уменията – ученикът може да го опише.

Термините **умения** и **навици** се прилагат едновременно, тъй като при решаването на учебни задачи те са взаимнообвързани. А.Дарински посочва три основни звена в процеса на формиране на умения:

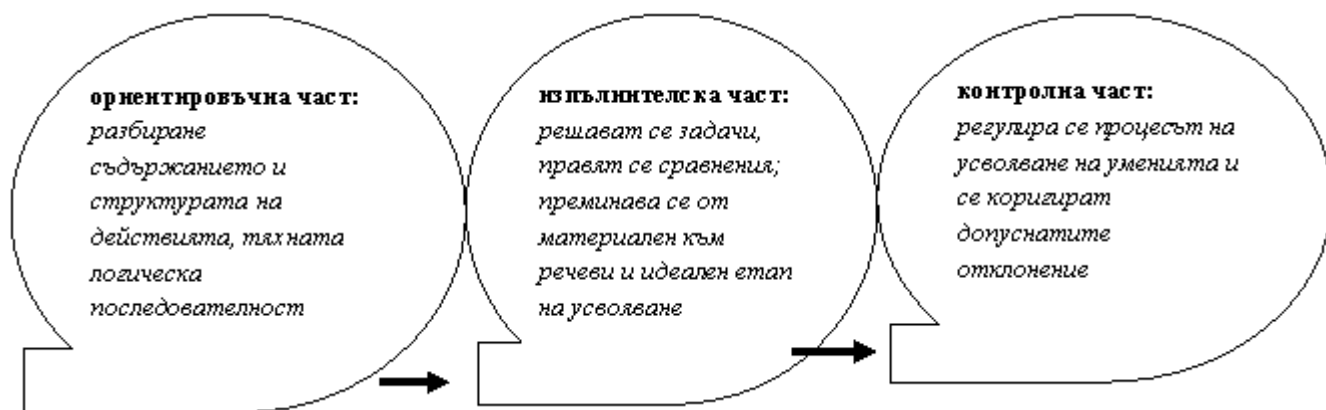
- запознаване на учениците със **същността и значението** на уменията;
- **пробно изпълнение** на определени операции под ръководството на учителя;
- **самостоятелни упражнения**, водещи до самоконтрол (с. 46).

При правилната им реализация в процеса на обучение учениците стават все по-самостоятелни в изпълнението на поставените задачи, включително при усложняването на изискванията към тях.

Според Н. Ф. Гализина **условията**, които осигуряват усвояването на знания и умения са:

- определяне целите на обучението по отношение на действията или системите от действия, свързани със съответните знания;
- познаване съдържанието и структурата на действията;
- представяне на всеки техен елемент във външната материална или материализирана форма;
- поетапно формиране на действията с отработването им по всички параметри – бързина, обобщеност, автоматизираност, трайност и др. (с. 364).

В по-обобщен вид ефективният процес на формиране на умения протича през следните етапи:

ГРУПИ УМЕНИЯ	РЕПРОДУКТИВНИ (ПРИЛАГАНЕ НА СТАНДАРТНИ ПРОЦЕДУРИ)	ПРОДУКТИВНИ (ПРИЛАГАНЕ НА ПРИНЦИПИ И СТРАТЕГИИ)
познавателни – свързани с мисленето	прилагане на познати процедури към известни проблеми	решаване на нови проблеми или откриване на процедури
психомоторни – свързани с тялото	наизустени или автоматизирани умения	планиране на действията, изработване на стратегия
реактивни – свързани с емоциите	условни навици и отношения (разкриване на причинно следствената връзка)	персонално контролирани умения (формиране на ценностна система)
интерактивни – свързани с взаимоотношенията	обусловени от обществото реакции	междоличностно контролирани умения (участие в ролеви игри и решаване на проблемни ситуации.)

Твърде често понятията **компетентност** и **компетенция** се използват като синонимни. Но между тях има смислови нюансирани различия. **Компетенцията** е предварително зададено **социално изискване (норма)** към образователната подготовка на ученика, необходимо за неговата ефективна

дейност в определена сфера. Тя е съвкупност от *личностни качества* на ученика (ценностна ориентация, знания, умения, навици, способности) обусловени от опита му в образователната среда. **Компетентността** се изразява в *свойството на личността* да организира и използва вече усвоени знания и умения с цел решаване на поставена задача/проблем и ефективно, адекватно поведение в конкретна ситуация.

Й. Пейчева определя компетентността като „...по смисъл интегративно понятие..”, което „...изразява по-висока степен на развитие на група способности”. Тя свързва компетентността със съвременните тенденции на развитието на обучението и с новата култура на учене, формирана в идеята на „учене чрез правене”. Формирането на компетентността предполага гъвкавост и динамичност и формиране на нагласи за учене през целия живот

Според Андерсън компетентността се развива чрез:

УЧЕНЕ

- процесуално, при което декларативното знание се превръща в процедурно
- тактическо, което е последователно изпълнение на действие за решаване на някакъв проблем
- стратегическо, при което е налице организиране на оптимални решения на по-сложни проблеми

ФОРМИРАНЕ НА УМЕНИЯ

- за набиране на специална информация
- за дълготрайно запазване на необходимата и набрана информация в паметта
- за пренос на необходими умения в нова среда
- за решаване на проблеми
- за практическо приложение на знания

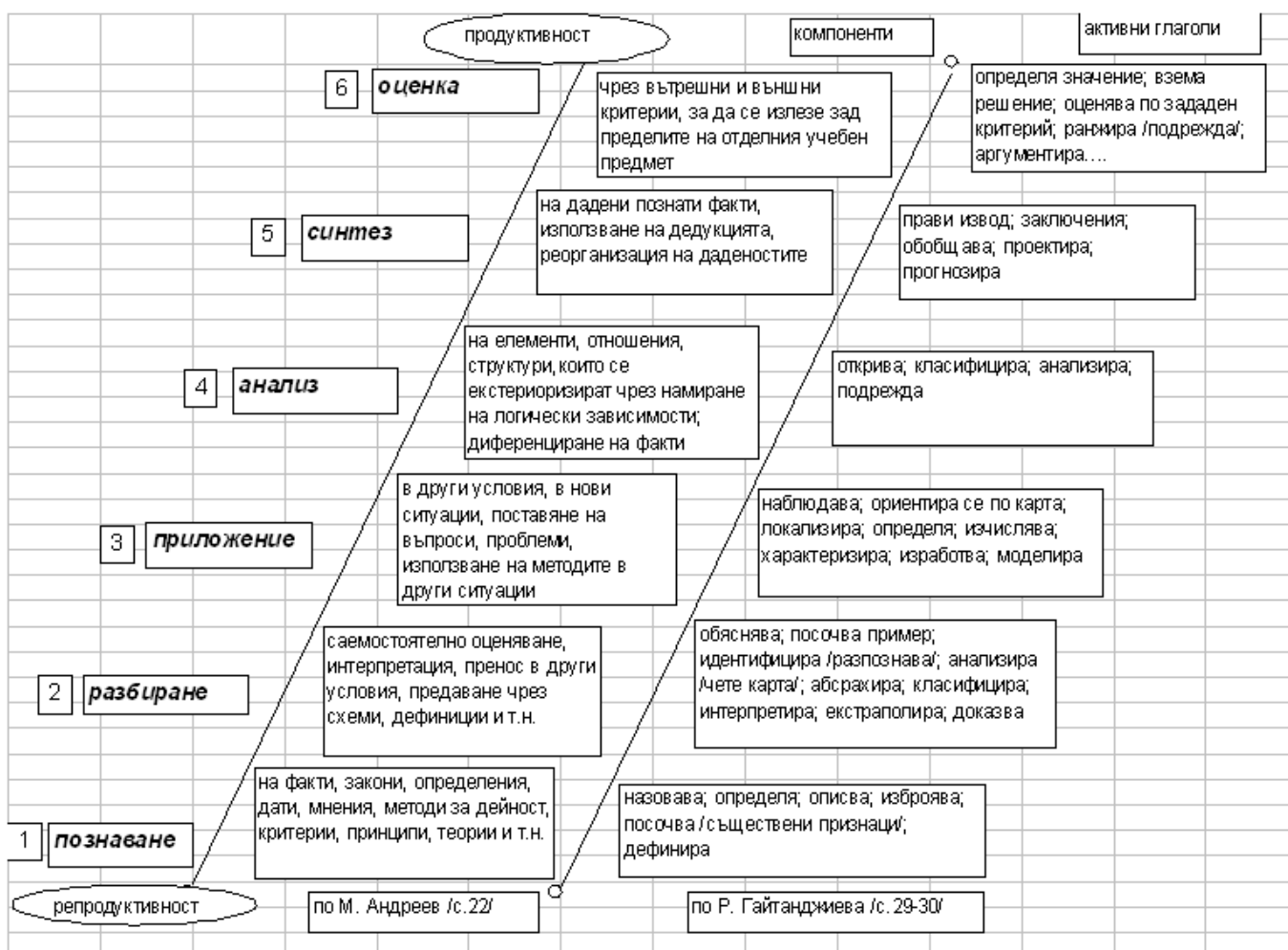
КОМПЕТЕНТНОСТИ

Целите на обучението като цяло и на реализирането на контрола в частност, са едни от най-дискутираните му параметри. Разграничават се такива в съдържателен и поведенчески аспект.

За формулирането, конкретизирането и операционализирането им се използват съществуващите таксономии. Едни от най-приложимите в

обучението са тази на когнитивните цели на Б. Блум (1956) и таксономията на Р. Ебел (1970).

Равнища на усвоеност	Глаголи
<i>Знаене</i>	Назовава, описва, определя, проследява, разграничава, разпознава
<i>Разбиране</i>	Илюстрира, обяснява, посочва пример, сравнява, класифицира
<i>Приложение</i>	Посочва на карта, представя в изображение, характеризира, чете графично или картографско изображение
<i>Анализиране</i>	Доказва, прави предположение за особености на обект
<i>Синтезиране</i>	Прави извод, изработва проект (проектира), групира
<i>Оценяване</i>	Коментира, изразява мнение, дискутира, определя значение, оценява

Таксономия на Бенджамин Блум

Таксономия на Р. Ебел

